

Boros Kinga

A név kötelez

NEMZETI SZÍNHÁZFESZTIVÁL BUKARESTBEN

Négy éve vette le a bukaresti Nemzeti Színházfesztivál I. L. Caragiale nevét, mert nemzetközi nyitásra készül. Az idei, a tizenyolcadik fesztivál azt mutatja, hogy legjobb lenne a *nemzeti* jelzőt elhagyni, és visszakeresztelkedni Caragialéra. A legnagyobb román drámaíró nevével a rendezvény pontosan érzékeltethető, hogy a legfontosabb román színházfesztivál kíván lenni.

legfontosabb

Az elmúlt tizenöt évben Romániában a rendszeres vendégjátékokhoz, turnékhöz szükséges források elapadásával fordított arányban nőttek a fesztiválszervezésre megszerezhető pénzek. A támogatók nagyobb reklámot láttak a rövid és intenzív rendezvényekben, a színházak pedig hamar felismerték, hogy a szakma figyelme egész évadon át nem, pár napra viszont fenntartható. Temesvártól Jászvárosig, Nagybányától Craiováig ma jóformán minden színházi városnak van saját fesztiválja, némelyiknek több is. Hivatalos nyilvántartás nem létezik, óvatos szakmabeliek negyvenet saccolnak. E dömping közepette mégis van két, évi rendszerességű esemény, amely meghatározza a román színházi életet: április elején a Színházi Szövetség (UNITER) Gálája, november elején a Nemzeti Színházfesztivál (FNT – Festivalul Național de Teatru). Előbbit a nyilvánosság tekintetétől rejtett több hónapos, két zsűri – a jelölő és a díjazó – által végzett válogatás, a szakmán belül pedig nagy várakozás, temérdek találgatás és masszív lobbizás előzi meg – lévén az UNITER-díj *A Díj*. A kitüntetés erkölcsi és szakmai súlyát növeli egyfelől az elszaporodott fesztiválokon osztogatott elismerések egyre csökkenő jelentősége, másfelől az, hogy „a részvétel a fontos” elve alapján az FNT hosszú évek óta lemondott a versenyztetés gyakorlatáról. A részvétel valóban fontos, mivel a román kritikus szakma a fővárosban tömörül, és – kivált látatlanba – nagyon nehezen utazik.

Mégis, az FNT-vel párhuzamosan 2007-ben és 2008-ban is zajlott egy másik, magát nem kevésbé jelentősnek hirdető rendezvény. 2007-ben az Európa Kulturális Fővárosa címet viselő Nagyszeben az Európai Színházak Fesztiválját szervezte rá a hagyományosan november elején tartott bukarestire, 2008-ban pedig ugyanekkor startolt a Bulandra Színház és a Kolozsvári Állami Magyar Színház szervezésében az Európai Színházi Unió Fesztiválja. Első pillantásra az egészséges konkurenciát és a bővülő kínálatot véljük látni. Szeben 2007-ben meghívta Thomas Ostermeier *Hedda Gabler*jét (miután az

FNT-re meghívták a *Nórát* és a *Kívánsághangversenyt*). A vendégjáték azonban minden kommentár nélkül elmaradt, és az első fesztiválnak nem lett folytatása 2008-ban. Továbbá azt is észre kell vennünk, hogy az FNT 2008-as válogatásából kimaradt mind a Bulandra, mind Kolozsvár, amelyeknek Andrei Șerban rendezte előadásai (az UNITER-díjas kolozsvári *Ványa bácsi* és az évad szenzációja, a csak nőekkel eljátszott bukaresti *Lear király*) az FNT sok potenciális nézőjét elvitték.

román

A Bulandra és a KÁMSZ reprezentatív intézményei annak a színjátszásnak, amely a magyarországi szakma számára a Hufnágel Pisti. „Bezzeg” – mutat Budapest kelet felé (miközben Bukarest visszamutogat, a Katona József Színházra), mert úgy tartja, ott kreatívabbak a rendezők, engedelmesebbek a színészek, felvilágosultabbak a nézők, és nagyvonalúbbak a támogatók. Néhány példa a valóságból: 2005-ben blaszfémiával vádolták Alina Mungiu-Pippidit az 1992-ben (!) UNITER-díjjal kitüntetett *Evangélisták* című darabjáért; 2008 augusztusában a târgoviștei helyhatóság a színházi világ tiltakozása ellenére gazdaságosságra hivatkozva megszüntette a város szín-

Florin Blolan felvétele

háza mint önálló művészeti intézményt. Ami a rendezőket és színészeket illeti, a román színház ma csupán szókapcsolat, nem stílus kategória. A szocreál éveiben szűk évtizednyi világosságot hozó, a reteatralizációt megvalósító Liviu Ciuleit betemette a por. Andrei Șerban és Silviu Purcărete évtizedek óta legfeljebb vendégrendezőként van jelen Romániában, és nincsenek tanítványaik, nem hagynak maguk után iskolát. Bár folyamatosan dolgozó, eminens figurái a romániai színháznak, Mihai Măniuțiu vagy Radu Afrim nevével azonosítani a román színházat jogtalan leegyszerűsítés. Ezen a palettán rég nem beszélhetünk egyedi színekről: az alkotók körbedolgozzák a színházakat, amelyek aztán nem is törekednek saját arculat kialakítására. Măniuțiuja annak a színháznak van, amelyik meg tudja őt fizetni, nem amelyik megkeresi, kineveli a magát. Ha a néző a román Katonaként emlegetett, vitán felüli művészsínháznak tartott Bulandra színészeit, Victor Rebengiucot, Mihai Constantint, Andreea Bibirit, Vlad Zamfirescut akarja látni, elég a román kereskedelmi adókra kapcsolnia szappanopera-óránban. Ipar van, nem alkotásokat kigyöngyöző folyamatos művészi munka.

Mit jelenthet hát a fesztivál nevében a „nemzeti”, ha stílust nem? *Best ofot*? Annak ellentmond az egyszemélyes válogatás. Nyelvet? De hiszen magyar nyelvű előadások is bekerülnek a programba. Országhatárt? És akkor mi lesz az európai interkulturális párbeszéddel, amelyre annyit hivatkozunk? A jelző avított

kolonc az FNT nyakában, amelyet a szervezői gyakorlat régen meghaladott. Erre a homályos fogalomra hivatkoznak például azok, akik sokallták 2008-ban a hét külföldi előadást. (NB.: egy évvel korábban kilenc volt.)

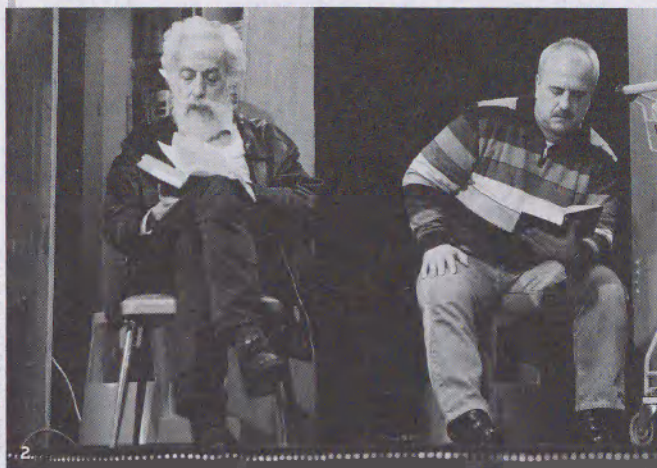
színház

A leghevesebb indulatokat Alvis Hermanis és a Rimini Protokoll kelti. Hermanis csapata korábban *A hosszú étellel* járt már Bukarestben, a *The sound of silence-t* (*A csend hangjai*) mégis furcsállva nézi a közönség, mely szünetben felére csappan. A *Karl Marx: A tőke, I. részre*, a Rimini előadására eleve fél ház kíváncsi, és másnap azt írja róla a sajtó, hogy az Európa-díj – Új Színházi Realitások kitüntetéséből a Rimini Protokoll legfeljebb az új realitásokra szolgált rá. Hol húzódnak a műfaji határok a román szakma szerint? A bukaresti Színház- és Filmművészeti Egyetem (UNATC) amfiteátrumában tartott plénum-előadása végén Hans-Thies Lehman – akinek könyve a tervek szerint a fesztiválra jelent volna meg románul, ám a fordító haladékosra kért – azzal szembesül, hogy az UNATC színháztudományi tanszékének

1. A csend hangjai című Hermanis-előadás
2. Karl Marx: A tőke I. rész (Rimini Protokoll)
3. Az M család betegsége (Temesvári Nemzeti Színház)
4. Măniuțiu Macbeth-rendezése
5. Románia Komplex

1. Florin Bîlăan felvétele

2. Marius Beșu felvétele

4. Florin Bîlăan felvétele

5. Marius Beșu felvétele

vezetője, a *Teatrul Azi* színházi lap szerkesztője és a román kritikuscéh elnökeként harmadik, egyben kötelezően utolsó mandátumát befejező Ludmila Patlanjoglu hosszasan kioktatja: amiről beszél, nem színház, hanem múló hóbort. A kéretlen kiselőadást Eleni Varopoulu kritikus állítja le, aki fordítás nélkül is megérti, hogy ez itt a csikorogva végbemenő generáció- és szemléletváltás kínos pillanata.

A fesztiválon megélt legkínosabb pillanatokot Mihai Măniuțiu szolgáltatja jászvárosi *Macbeth*-rendezésével. Hinnénk szívesen, hogy a díszlet zárt falai közt dobhártyaszaggatón csattogó lövések és az egész foszforszagú katonásdi egy videojátékszerű értelmezést hivatott jelezni – ha az előadás nem venné oly komolyan magát. *Macbeth* és *Banquo* megtisztító fürdőt vesz, miután rakásra gyilkolt fél tucat katonát. A férjét váró *Lady Macbeth* vérpiros rózsaszírommal hinti fel a földet. *Malcolm* és *Macduff* a befejezésben ugyanazokkal a duhaj gesztusokkal gratulál egymásnak, mint az első jelenetben *Macbeth* és *Banquo* – itt, kérem, olvasat van, az orrunk meg beleverve. Széles színészi gesztusokkal, üvöltéssel pótolják az intenzitást. Mondják a jászvárosiak, Măniuțiu három hétig próbálta az előadást. Félelmetesen kevés idő ez egy olyan társulat számára, amelynek nincs karbantartó társulatvezetője. A színészekkel való alapos munka hiányában Măniuțiu minden stílusjegye csiricsáráé külsőség marad.

A romániai színházak másik vándorrendezője, Radu Afrim tízéves pályafutása során, épp ellenkezőleg, azzal szerzett vitathatatlan érdemeket (más, vitatottak mellé), hogy újra formába hozott néhány, menthetetlennek vélt társulatot. Neki köszönhetően került a szakma érdeklődésének középpontjába a sepsiszentgyörgyi *Andrei Mureșanu Színház*, a ploiești *Toma Caragiu Színház*, a bukaresti *Odeon* idősebb színészgárdája (a *joi.megaJoy* címen játszott *Csütörtökünnep* rendezői és színészi UNITER-díjat is kapott). Afrim, bár évente három-négy előadást rendez, hűségesen visszajár megszelídített színházaihoz. A Temesvári Nemzeti Színház Afrim-sorozatának 2008-as darabja *Fausto Paravidino Az M család betegsége* című előadása, mely a bemutató óta nemcsak belföldi fesztiválokra vett részt, de meghívást kapott a párizsi *Odeon*ba is. Afrim szövegopciója ezúttal is két szempontot követ. Mint nyilatkozataiban fogalmaz, nem hajlandó közszolgálati funkciót betölteni a drámairodalom hivatalában. Másfelől programszerűen választ új, ismeretlen szerzőket, akikhez nem fűződnek nézői elvárások, és akiket ilyenformán ő vezet be a román színházi köztudatba (például *Vaszilij Szigarev*, *Hanoch Levin*, *Jon Fosse*). *Paravidino* darabjából a metafizikus betegséget erősíti fel, egyfajta apokaliptikus melankóliát. Az előadást Temesváron egy monarchiabeli lovardában játsszák, ahol a több száz négyzetméternyi játékeret sűrű növényzet lepi el. A *Velica Panduru* tervezte látvány azonban nem az élet, hanem a burjánzó halál kifejeződése, akár csak az elvetélt-bajnok *Maria*, a darab egyetlen szereplője, aki képes volna továbbvinni az életet, de aki szaporaságát abortuszok sorában éli ki. A fák ága csupasz, a földön térdig ér a vérvörös

avar, a falakról hámlik a vakolat. A képi metaforában itt-ott feltűnik egy meghökkentően köznapi tárgy, tévé, kád, telefonfülke, groteszk kellékei a haldokló emberiségnek. Afrim a biológiailag is a halál felé csuszogó szereplőből, az apából csinálja a legelevenebb figurát. *Ion Rizea Luigi*a egy afrimi tipológiát folytat, a *Három nővértől a Sebhelyes szívéig* (a két háború között élt, fiatalon elhunyt, románul alkotó *Max Blecher* regénye alapján) a rendező minden előadásában megjelenő, hangsúlyosan teátrális játékmóddal elővezetett infantilis öregét. *Rizea* pávatollazatot visel a fején, kitömött medvét húz maga után, és viccesen beszél – figurájának ősei valahol a *commedia dell'arte*ban kereshetők. A komikus elemek viszont nem oldják, hanem fokozzák az idegességet. A dramaturgiailag váratlanul bekövetkező, frenetikus tánc- és énekl jelenetek (szintén Afrim kézjegye) után az előadás visszalök a letargiába. A bukaresti fesztiválon a Nemzeti épületéből kilépve sajnos elmarad az a megdöbbentő ráismerés, ami a temesvári lovarda kijáratánál belénk nyíllal: körülöttünk a park mintha a díszletet folytatná.

Az ismerősségérzésre épít a *Románia Komplex*¹ is, a néhány éve színházkritikusként debütált *Mihaela Michailov UNITER-díjas* darabja, a hasonlóan fiatal *Alexandra Badea* rendezésében. A darab és az előadás a román színház első érvényes próbálkozása a '89 előtti történelem megemésztésére. A témát, amelyet az új román film több oldalról körbejárt már (*Négy hónap, három hét, két nap; Volt vagy sem; A papír kék lesz; Hogyan töltöttem a világvégét?*), a színház eddig kistitűl politikai kabarék és diktátorparódiák (például *Egy nap Nicolae Ceaușescu életéből*) formájában csócsálta meg. *Michailov* saját generációjának szemével és a forradalom óta eltelt két évtized horizontjáról néz a kommunizmusra. Darabja a nyolcvanas években kezdődik, és a mába tart: *Georgică* az első jelenetben petróleumlámpa fényénél írja a gyakorlófüzetébe, hogy „Éljen a párt!”, az utolsóban európai integrációról beszél. És a szerepet játszó *Răzvan Oprea* hangjában ott az erőltetett, önhitegető hurraoptimizmus. *Oprea* végig kettős viszonyulást érzékeltet: a gyerek *Georgică* naivitását a visszatekintő felnőtt székszevisével, az új világ ígéretét a komplexusok örök érvényével írja felül. Az elképesztő lendületen túl alakításában az nagyon jó, hogy egészében odaadja magát szerepének, nem ironizál a pionírságért lelkesedő kiskamaszon sem. Az előadás legerősebb jelenete, amikor a közönséget hívja segítségül egy pionírdal elénekléséhez. Egyenként megy oda a nézőkhöz, személyesen kérleli őket. A dalt mindenki ismeri, aki huszonöt-nél idősebb, de ennek beismerése és a nyilvános szereplés mindenkit riaszt. Hamar világossá válik, hogy az előadás nem folytatódik, míg valaki le nem győzi restelkedését, engedve a színész szuggesztív erejének, nézőtársai várakozásának és a színházi szerződésnek. Ez az, ami a paródiákból kimarad: hogy a „békesség kedvéért”

¹ A román címben – *Complexul România* – használt szó egyaránt jelenti a kommunizmus éveinek vegyesboltját, épületegyüttest, a pszichológiai értelemben vett komplexust, illetve bármilyen összetettséget.

húsz év múltán is közösséget vállalunk. Ráadásul az ének titokban megörvendeztet, mert a gyerekkorunk cseng fel benne. Ebből ered a felnőtt Georgică reményének eszelőssége is: nyithat autómosót akár az egyesült Európa brüsszeli parlamentje mellett, de gyerekkorának szerettei, akikkel megoszthatná örömét, mind kísértáltak a színpad szélére a vakító fénycsóvában, amelyből nincs visszatérés. Liliana Cenea a *Dogville* díszletétől ihletve szervezi a játékteret: a két oldalról közrefogott, téglalap alakú színpad padlóján krétával húzott vonalak határolják a szobákat. És valóban: a szekus úgy figyel, akárha jelen lenne a család konyhájában Georgică apjának rendszerellenes kirohanásakor, amit rögtön meg is torol. A darabnak és az előadásnak egyaránt a szekushoz kötődő jeleket a legkevésbé sikerültek. Túlságosan kézenfekvő, hogy a tegnap szekusa ma besúgókat lepez le a tévében, és a vállalat színpadias ütlegetései sem méltók az előadáshoz, amely éppen többértelműségével válik ki.

fesztivál

Badea és Afrim jelenléte két-két előadással az FNT műsorában szimptomatikusan jelzi, hogy az elmúlt három év fesztiválkonceptiója hogyan újult meg 2008-ban. 2005–2007 között Marina Constantinescu kritikus a rendezőszemélyiségek előtti tisztelgésnek szentelte a fesztivált, amelyre így nem az év kiemelkedő előadásai kerültek be, hanem az egykori jó előadások rendezőinek aktuális produkciói, minőségüktől függetlenül. Az UNITER elnöksége által a következő három évre kinevezett új fesztiváligazgató, a szintén kritikus Cristina Modreanu a holnap rendezőire helyezi tétjét. Drasztikusan csökkentette a bevá-

logatott rendezők átlagéletkorát, és debüt-kategóriát indított az ígéretes fiatalok népszerűsítésére. A kompromisszumot neki máshol kellett megkötnie: a legjobb előadás, a legjobb rendezés és a legjobb férfi alakítás UNITER-díjait besöprő *Ványa bácsinak* egyértelműen szerepelnie kellett volna az FNT műsorán ahhoz, hogy a rendezvény az évad legjobb előadásai spektrumának mondhassa magát. A távolmaradás okáról számos spekuláció kering, egy biztos: a *Ványa bácsi* az FNT-vel párhuzamosan folyó UTE-fesztivál keretében vendégszerepelt Bukarestben. Ennél több azonban nem róható fel Modreanu fesztiváligazgatói tevékenységének. Megvalósította a fesztivál járulékos feladatait: fontos színházi könyvek fordítását, megjelentetését és bemutatását, folyóirat kiadását (az avított szerkesztésű *Teatrul azi* monopóliumának felszámolására), szakmai előadások és workshopok szervezését. A fesztivál történetében először a honlapon két hónappal a kezdést megelőzően elérhető volt a végleges műsor románul és angolul, és újdonság volt az online jegyvásárlás lehetősége is. Modreanu elgondolása nyomán a program sokkal világosabb és valószínűleg közeli kategóriákra tagolódtott, mint a korábbi években. A hivatalos válogatás tizenhét legjobb román előadása mellé az új fesztiváligazgató hét külföldi produkciót hívott meg a nemzetközi *showcase*-be, nem kisebb neveket, mint Kama Ginkasz, a Rimini Protokoll, Alvis Hermanis vagy Joël Pommerat; a pályakezdő rendezők mellett megtartotta a korábbi években létrehozott független színházi, valamint a táncszínházi kategóriákat két olyan réteg reprezentálására, amelynek Romániában nincs számottevő saját fesztiválja. Minderre meghívott húsz, külföldi szakembert, kritikust és fesztiváligazgatót.

Karácsonyi Zsolt

Hosszútávfutás a kör peremén

UNIÓSZÍNHÁZI FESZTIVÁL KOLOZSVÁRON

A fesztivál: látványosság, lendület, zsúfoltság, rohanás egyik helyszínről a másikra, hogy minél többet elkapjunk abból, ami egy-két hétig tart. Az Európai Színházi Unió tizenhetedik fesztiváljának kolozsvári fele nyugodtan és méltóságteljesen zajlott a kiszabott bő másfél hónap során (az első fele több héten át volt látható Bukarestben, a Bulandra Színház

szervezésében). Nehéz volt megszokni azt a tágasságot, amit a szakmai beszélgetések, könyvbemutatók (például egy Purcărete-album), tárlatok próbáltak betölteni, ám ez teljes egészében nem sikerül(hetet)t.

Ennek ellenére tisztán kirajzolódik az a feszes, néha lazább kör, amelyet a fesztivál előadásai húztak meg a kolozsvári magyar társulat székhelye körül.